

Skolor på Dalarö

dalarö

hembygdsförening

Sammanställt av Gurli Malmsten
i samband med utställningen i Tre Berg 2003

Skolor på Dalarö

Historik

Redan på 1500-talet fanns i Sverige s.k. barnaskolor. Läskunnigheten främjades genom 1686 års kyrkolag, som föreskrev att kyrkoherdarna skulle se till att ungdomen lärde sig läsa i bok. Under 1700-talet tillkom ganska många privat finansierade folkskolor, och s.k. byskolor. I början av 1800-talet blev intresset för folkskolan allt starkare och förslag om allmän och fri undervisning för alla väcktes i riksdagen.

Folkskole- Stadgan 1842

Kungl. Majestät utfärdade en Folkskolestadga 1842. Enligt denna skulle det i varje församling finnas minst en skola med av staten godkänd lärare. Barnens skolgång skulle vara obligatorisk. Folkskoleseminarier skulle inrättas. Genomförandet av dessa beslut tog ganska lång tid i anspråk.

Dalarö skolor

Vid sockenstämman i Dalarö i januari 1843 behandlades skolfrågan. Någon skolinrättning fanns inte på Dalarö och en sådan krävdes med anledning av Folkskolestadgan. Skolhus ansåg man sig inte ha råd att bygga utan man skulle hyra erforderliga rum.

Skola 1844 Stenkrogen

Skolirättningen kom inte igång förrän i november 1844. Man hade då av patron Berg på Smådalarö hyrt två rum i övre våningen på den s.k.. Stenkrogen eller Kommendantbostaden (belägen mellan värdshuset och Westenius affär, där busshållplatsen finns idag) vid hotellbryggan

Till lärare antogs officerskadetten Rosenqvist.

Skola 1848 Amerikaberget

1848 köpte församlingen en fastighet i kyrkroten på Amerikaberget för 200 riksdaler. Aret därpå fick man en examinerad lärare, G. Hagström från Blacksta socken. Skolhuset såldes 1860 och användes därefter som sommarbostad.

Skola 1861 Odinsvägen 33

Det nya skolhuset byggdes på en tomt, vägroten 39, som arrenderades av patron Berg. Det stod klart 1861 men brann ner 1873.

Skola 1875 Odinsvägen 33

Skolan återuppbyggdes på samma tomt som tidigare. Den hade nu genom gåvobrev skänkts till församlingen. Tills skolan var färdig 1875 hyrde man lokaler i Tullhuset. Fram till 1958 fungerade den nya skolan som enda skolbyggnad med undantag av träslöjdsundervisning som bedrevs i Fattigstugan, som fanns där den nya Ica-hallen ligger.

Tillbyggnader: Gamla skolan

- 1958** 1958 hade krav på större undervisningslokaler och gymnastiksal med omklädningsmöjligheter tvingat fram ytterligare en skolbyggnad.
- 1983** År 1983 skedde nästa steg i utbyggnaden. Då var det krav på större kök och utspisningsytor samt behov av personal- och administrationsytor som resulterade i en utbyggnad i två plan mot Magnevägen.
- 1998** År 1998 förlängdes huvudbyggnaden i sydlig riktning. Först blev det i ett plan med tre klassrum och en rymlig entrehall.
- 2000** Efter två år byggde man den andra våningen som gav ytterligare tre klassrum, grupprum och rymlig entrehall.

Paviljonger

Paviljonger ställdes på fotbollsplanen för att användas under tiden övervåningen byggdes till. De finns fortfarande kvar och används dels till förskoleklass dels till gruppundervisning för åk 1-5.

Under en tid användes även paviljonger uppställda mittemot gamla kommunalhuset.

Treberg

För närvarande disponerar skolan övervåningen för förskoleklass på förmiddagen och för fritidsverksamhet på eftermiddagen.

Framtida tillbyggnader

För att klara verksamheten i framtiden behövs ytterligare investeringar. En ny sporthall planeras varvid den nuvarande gymnastiksalen kan utnyttjas till andra ändamål. Skolan saknar hemkunskapslokal samt utrymmen för bild, personalrum, lärararbetsplatser och elevarbetsrum. Dessutom är köket för litet, det uppfyller inte dagens normer ur arbetsmiljösynpunkt.

Förskolan

Kommunal förskola Odinsvägen 26

Byggnaden som uppfördes 1945 har från början bestått av två byggnader, ett apotek och en läkarmottagning med läkarbostad. Ombyggnad och tillbyggnad har skett 1971 och 1985. I förskoleklassen går det 31 barn läsåret 2002/03.

Förskolan Sagan Verdandivägen 2

Förskolan Sagan drivs som ett föräldrakooperativ med 18 barn.

Privatskolor

Mimmi Westenius skola

Parallellt med den allmänna folkskolan

På Övre Tegnersvägen fanns också en privatskola under åren 1910-35. Den leddes av Mimmi Westenius, dotter till Fredrik Westenius som lät bygga Gammelgården som egen bostad. Han bedrev affärsverksamhet i det lilla affärshuset nedanför Gammelgården. Båda fastigheterna ägs idag av församlingen. Av Mimmi Westenius elever finns fortfarande Carl Sundelius (f 1904) och Iris Maijgren (f 1906) i livet. I "Glimtar från Dalarö", som utkom till Dalarös 350-års jubileum 1986, intervjuas Iris Maijgren av Margareta Sandström. Om skolan berättar hon: "- Vi började i småskolan hos Berna Gabrielsson i Dalarö. Hon höll sina fjorton elever i herrans tukt och förmaning och vi blev duktiga på att deklamera psalmverser. I storskolan blev det värre. Vi fick sitta med händerna på pulpeten medan läraren snärtade till oss med pekpinnen vid minsta förseelse. Samtidigt log han, minns Iris.

– Hör du Adolf, nu tar jag barnen ur skolan. Kunskap ska inte slås i barn, dundrade mästrelotsen Wahrenberg.

– Så vi skickades till Mimmi Westenius, en guvernant som börjat skola i ett litet rött hus på Husbergsska tomt. Fröken bodde på övre botten. Vi satt tio elever vid ett långbord, klätt med grå filt. Sven Hedengren (senare handelsman i Dalarö) fick sitta för sig själv, för han var så bråkig. Efter fem år hos fröken Mimmi tyckte pappa det var dags att skicka oss till Stockholm och Lychouska skolan mitt emot Södra latin."

Privat realskola Odinsvägen 35

Rune Thörnelöf, tidigare styrelseledamot i Dalarö hembygdsförening, berättar att han efter åren 1933-38 i folkskolan fick fortsätta hos August Persson som undervisade 7 elever i realskola. Han var gotlänning och lärde sina elever kasta varpa. Skolavgiften var 70 kr per månad. Efter avslutad undervisning gick man upp som privatist vid Katarina folkskola.

Fridhem Odinsvägen 37

Efter en tid flyttades undervisningen över till intilliggande byggnad, Fridhem.

Lotsbarnskolor Lotsbarnskolorna startade samtidigt som de allmänna folkskolorna. Initiativ till skolorna togs av lotsmyndigheterna med stöd av personalen. Lotsarna fick kontakt med många människor från främmande länder och insåg värdet av utbildning. Det fanns två grupper av lotsbarnskolor, fasta på platser med större barnantal och ambulering där lärarna flyttade mellan olika platser. Vid ambulering var skoltiden mellan tre och fyra månader. Lärarpersonalen fick ha tjänst på minst tre skolor. 1875 var lotsbarnskolora som mest omfattande.

I Dalarö fanns det då 14 elever i denna skolform. Lärare var Hanna Eriksson. Skolorna sorterades under Lotsstyrelsen. Efterhand som sockenskolorna blev allmänna minskade lotsbarnskolorna i betydelse. 1925 fattades beslut om deras indragning. Såväl på Huvudskär som på Landsort fanns det lotsbarnskolor. Den sista Resten av denna 80-åriga epok är skollokalen på Landsort.

Faktorer som påverkat utvecklingen av Dalarö skola

Skolreformer

- 1842** Folkskolestadgan, av år 1842 föreskrev inget om antalet obligatoriska år i skolan.
- 1883** Först 1883 bestämdes att skolan skulle vara 6-årig.
- 1918** Två års obligatoriska fortsättningskurser om vardera 6 veckor tillkom
- 1936** Skolplikten blev 7 år, därtill en fortsättningsskolekurs. 1950 Principbeslut om 9-årig skolplikt togs i riksdagen och en omfattande försöksverksamhet påbörjades.
- 1959** I Dalarö, som nu tillhörde Österhaninge kommun, påbörjades försöksverksamhet med enhetsskola.
- 1961** Högstadiet med åk 7 påbörjas. Det ställdes helt andra krav på institutionslokaler t.ex. fysik och kemi.
- 1962** Det nya namnet på skolformen blev grundskolan. Ny skollag, skolstadga och läroplan utformades. Hemkunskap blev obligatoriskt. Eleverna på högstadiet på Dalarö fick åka till Söderbymalmsskolan i Handen eller Ribbyskolan i Västerhaninge beroende på var det fanns plats.
- 1969 och 1980** Ytterligare läroplaner tillkommer.
- 1992** Dalarö, Ornö och Utö bildar en egen enhet.
- 1993** Förskolan införlivas med skolverksamheten. Eleverna får välja fritt vilken skola man vill gå på i Haninge.
- 1994** Muskö införlivas i verksamheten på Dalarö. Begreppet Skärgårdsskolorna myntas.
- 1997** Högstadiet startar på Dalarö. Samtidigt införs en stadielös skola.

Samhällsutveckling

- 1900** Dalarö blev municipalsamhälle vilket medförde att vissa regler, som tidigare gällt för stad, kunde tillämpas.
- 1952** Ornö och Utö socknar sammanlades med Dalarö.
- 1959** Dalarö sammanslogs med Österhaninge kommun.
- 1971** Västerhaninge och Österhaninge sammanlades till Haninge kommun. De sex socknarna hade blivit en kommun.

Befolkningsutveckling

Nedanstående befolkningstal avser Dalarö församling. I mitten av 1800-talet var antalet invånare ca 500, mot slutet av seklet hade det ökat till över 800. Under 1900-talet har befolkningen fördubblats. Vid årsskiftet 2002/03 fanns det 1695 fast boende på Dalarö.

Elevutveckling

Om man utgår från 1883, då den 6-åriga skolplikten infördes, kan man jämföra elevantalets utveckling genom åren. 1890 fanns det 64 elever inskrivna i skolan. Elevantalet varierade mellan 45 och 80 fram till 1960. På 60- och 70-talen höll sig antalet elever omkring 50. Därefter skedde en ökning av barnantalet beroende på en utbyggnad och förtätning av samhället. 1990 var antalet barn 80. 1995 hade det ökat till 136. Läsåret 2002/03 finns det 190 barn i årskurserna 1-6. Räknar man med även förskoleklasserna och åk 7-9 är antalet elever 274.

Lärare på Dalarö skola

Under de första årtiondena på 1900-talet tjänstgjorde Bernardina Gabrielsson (f. 1870) och Adolf Andersson (f. 1866). Den senare var känd för sin stränghet. På 30- och 40-talen efterträddes dessa lärare av Dagmar Welander (Johansson), Walborg Sandqvist samt Vinfeld Johansson. Dessa lärare undervisade på Dalarö skola ända fram till 50- och 60-talen. Bland lärare som senare undervisade under många år på Dalarö kan nämnas Gustav Nordenstam och Barbro Brataas/Arner, som även var musiklärare och kantor. Idag är det Ing- Marie Sandqvist och Katarina Larsson som har tjänstgjort flest år på skolan. Skolformen var tidigare B- skola, dvs. en lärare undervisade två eller flera klasser. Inte förrän 1995, då antalet elever var tillräckligt stort övergick man till A-formen med en lärare per klass. Senare har man övergått till en stadielös skola. Förutom klasslärare engagerades lärare i slöjd, musik, idrott samt hushållskunskap. Lärarna var antingen småskollärare, folkskollärare eller övningslärare, som utbildades vid lärarseminarier. Därefter inrättades lärarhögskolor, varav de flesta är inordnade i den allmänna universitets- och högskoleutbildningen.

Skolledning

Fram till 1938 sorterade Dalarö under kyrkan. Därefter är kommunen huvudman. Före grundskolans införande var överläraren ledare av skolan, eller på mindre enheter som Dalarö, skolsekreteraren, närmast under den lokala skolstyrelsen. Därefter ändrades titeln till rektor.

Olle Flodby blev 1957 ombedd av kyrkoherde Allan Lindeberg att sköta om Dalarö skola. Det var mycket vanligt att kyrkoherden var ordförande i skolstyrelsen. 1966 blev Olle Flodby skoldirektör för hela kommunen, en post som han innehade till 1987. Lennart Lindberg som var rektor på Söderbyrimalmsskolan blev då även rektor för Dalarö. Under ett antal år växlade skolledarskapet då Dalarö tillhörde olika rektorsområde beroende på platstillgång för högstadieläverna. Från 1992, då Dalarö blev en egen enhet, tjänstgjorde Kersti Hansell som rektor fram till år 2002. Nuvarande rektor är Claes Ekstrand.

Källförteckning

Litteratur

Bonniers konversationslexikon, del V 1951.

Flodby, Olle: En skola i varje socken (1989)

Haninge kommuns arkiv:

Dagböcker med Examenskataloger.

Skolstyrelsens protokoll.

Jansson, E: Dalarö (1977).

Landström, Torbjörn(red): Glimtar från Dalarö(1986).

Murphy, Örneblad: Dalarö, en lokalstudie februari 2002 gjord av Barn- och Utbildningsförvaltningen och Tornberget AB.

Severin, Erik: Lotsbarnskolorna i Sverige 1845 -1945.

Intervjuer

Intervjuer med Dalaröbor samt Olle Flodby och Kersti Hansell.

Häftet är sammanställt av Gurli Malmsten

Dalarö i juni 2003